

БАЗА ПОДАТАКА МРЕЖА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

1. Библиотечко-информациони систем

Библиотечко-информациони систем у Републици Србији чини мрежа библиотека и информационих центара повезаних по територијалном и функционалном принципу. У мрежи библиотека у Србији данас је близу 2700 библиотека и библиотечких јединица (не рачунајући огранке народних библиотека). Неопходно је обезбедити континуитет у њиховом раду и развоју и повезати их у јединствени библиотечко-информациони систем Републике. Претпоставку за то чини редовно праћење и проучавање стања, потреба и услова рада и развоја библиотека. У том циљу неопходна је анализа рада различитих типова библиотека, са основним индикаторима њиховог стања и тенденцијама даљег развоја.

Конкретно функционисање система, као и јединствен начин обављања библиотечке делатности, остварује се обављањем матичних функција. Библиотеке које обављају матичне функције својим службама и укупном делатношћу доприносе функционисању библиотечко-информационог система у целини. *Закон о библиотечкој делатности* (Службени гласник РС, бр. 34/94) у чл. 26 таксативно набраја све матичне функције, а у чл. 27 одређује надлежност библиотека за вршење тих функција. Народна библиотека Србије одређена је као општенадлежна, тј. главна матична библиотека, а самим тим и као носилац одговорности за јединственост библиотечко-информационог система. Решењем министра културе, донетим на основу става 2. члана 27 *Закона о библиотечкој делатности*, одређено је 30 библиотека које врше матичне функције - 27 народних матичних библиотека и 3 библиотеке у чијој су надлежности библиотеке на универзитетима и факултетима, у вишим школама и у научноистраживачким установама. Оваквим уређењем матичних функција обезбеђује се организација и унапређење библиотечке делатности на јединствен начин.

Програмски пакет МБС (Мрежа библиотека Србије) намењен је библиотекама које обављају матичне функције и омогућава непосредну примену 26. члана *Закона о библиотечкој делатности*. Задатак му је да омогући брже и ефикасније обављање матичних функција утврђених у тачкама 6. и 7. члана 26: праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности, што је основ за предлагање мера за унапређење библиотечке делатности и њихово спровођење. Праћење и проучавање стања и пројектовање развоја библиотечке мреже није само законска обавеза, већ и неопходан предуслов за изградњу јединственог и кооперативног библиотечко-информационог система у Србији.

Програмски пакет МБС реализован је 1997. године у оквиру Програма за развој и аутоматизацију матичних библиотека Министарства културе Србије. Том приликом матичне библиотеке добиле су и потребну опрему (свака матична библиотека добила је РС 586 и ласерски штампач).

Аутори програмског пакета МБС су инжењери Душан Бубало и Љубиша Миливојевић. Програм је реализован у сарадњи стручњака из Народне библиотеке Србије и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”.

2. О софтверу

МБС је специфична апликација урађена у Microsoft Acces-у. То је софтвер из групе система за управљање релационим базама података (RDBMS - Relational DataBase Management System). Када се појавио био је један од првих програма који је проблематику релационих база података увео у Windows окружење, и први који је настао искључиво за рад у Windows-има. Acces чине шест основних типова објеката који су лоцирани у једном фајлу са екстензијом .mdb. Тиме је избегнута брига око целокупности backup података (backup се своди на једноставно копирање фајла на другу локацију).

У раду на мрежи, у условима локалних копија Acces-а на станицама, примењује се концепт поделе апликације на 2 mdb фајла, и то један у коме су само табеле и који се налази на серверу, и други са „извршним” делом апликације (сви остали објекти) у који су улинковане табеле из фајла са подацима. Овакав концепт примењен је и у Народној библиотеци Србије.

3. Структура података

Програмски пакет МБС омогућава евиденцију свих типова библиотека. Библиотечка делатност може се пратити на основу: 1) територије на којој се одвија и 2) типа библиотеке, као и на основу комбинације ова два обележја. Подаци се прикупљају за сваку појединачну библиотеку, а обухваћене су следеће групе података: подаци потребни за идентификацију библиотеке, подаци о библиотечком простору, фондовима, библиотечкој опреми, аутоматизацији и рачунарској и комуникационој опреми, библиотечком кадру и његовој структури, корисницима и њиховој структури, коришћењу библиотечких фондова и услуга, врстама инвентара и каталога, финансирању, итд. Софтверски је то решено преко Таб контрола у форми за унос и приказ података, чиме је олакшано груписање података поделом на одговарајуће тематске целине.

4. Број библиотека које МБС обухвата

У мрежи библиотека у Србији има скоро 2700 библиотека и библиотечких јединица. Од тога, до августа 2002. године, од планираних 2289 (без Косова), у Централни регистар уписано је укупно 1925 библиотека (у централној Србији 1368 и у Војводини 557). За базу МБС податке доставља 2166 библиотека и библиотечких јединица. Тај број разликује се од броја библиотека у Централном регистру, с обзиром на чињеницу да за МБС податке о свом пословању достављају регистроване и нерегистроване библиотеке и библиотечке јединице, укључујући и огранке народних библиотека који се не уписују у Централни регистар. Подаци о библиотекама на Косову нису укључени. О овим библиотекама подаци су прикупљени само за 1997. годину (и део података за 1998. годину), а након тога се њихово пословање више не прати.

МБС не обухвата библиотеке које су изван надлежности матичних библиотека, односно библиотеке које нису обухваћене матичним функцијама - војне библиотеке и библиотеке верских заједница, а самим тим у њу нису укључени ни подаци о пословању Централне библиотеке Војске Југославије и Библиотеке Српске патријаршије.

Округ/матична библиотека	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Тип	Укупно
	01	02	03	04	05	06	07	10	11	16	17	
Севернобачки	3	0	2	8	35	/	5	/	22	/	/	75

Средњесбанатски	5	2	0	11	50	/	6	/	1	/	/	95
Севернобанатски	6	0	0	4	1	/	0	/	16	/	/	41
Јужнобанатски	8	14	1	18	63	/	8	/	24	/	/	136
Западнобачки	4	1	1	13	33	/	2	/	14	/	/	68
Јужнобачки	11	0	0	12	38	/	0	/	61	/	/	122
Сремски	7	0	1	12	40	/	4	/	21	/	/	85
БМС/	/	/	/	/	/	41	3	1	/	/	1	46
Укупно у Војводини	44	17	5	78	274	41	28	1	179	/	1	668
Мачвански	7	0	2	18	43	/	15	/	8	/	/	93
Колубарски	6	2	0	7	26	/	0	/	0	/	/	41
Подунавски	3	7	0	8	32	/	5	/	5	/	/	60
Браничевски	8	0	0	11	34	/	0	/	1	/	/	54
Шумадијски	7	1	0	13	38	/	4	/	13	/	/	76
Поморавски	6	8	1	14	26	/	0	/	0	/	/	55
Борски	4	1	0	9	27	/	3	/	13	/	/	57
Зајечарски	3	0	0	8	17	/	2	/	0	/	/	30
Златиборски	10	0	0	17	26	/	0	/	0	/	/	53
Моравички	4	0	0	9	30	/	4	/	7	/	/	54
Рашки	4	2	1	15	45	/	3	/	4	/	/	73
Расински	6	0	0	8	34	/	6	/	6	/	/	60
Нишавски	6	0	1	20	47	/	1	/	10	/	/	85
Тошлички	4	0	3	6	18	/	0	/	4	/	/	35
Пиротски	4	0	1	7	7	/	0	/	1	/	/	20
Јабланички	6	0	0	10	24	/	0	/	0	/	/	40
Пчињски	7	0	1	14	45	/	0	/	22	/	/	89
УБ „С. М.“	/	/	/	/	/	119	92	/	/	3	/	214
Град Београд	17	0	9	63	127	/	2	/	90	/	/	308
Укупно у централној Србији	112	21	19	257	646	119	137	/	184	3	/	1498
УКУПНО	156	38	24	335	920	160	165	1	363	3	1	2166

Табела 1: Број библиотека које достављају податке за базу МБС
(нису укључени подаци о библиотекама на Косову)

Типологија библиотека: 01-народна библиотека; 02- месна или друга јавна би-блиотека; 03- библиотека општег типа у предузећу; 04- библиотека у средњој школи; 05- библиотека у основној школи; 06- библиотека при факултету или вишој школи; 07- специјална библиотека; 10-Библиотека Матице српске; 11-огранак народне библиотеке; 16-универзитетска библиотека; 17- библиотека академије наука

Сви програмски пакети инсталирани у матичним библиотекама омогућавају прикупљање истих података, али су прилагођени специфичностима сваког појединог округа, односно матичне библиотеке. Током пет година све матичне библиотеке формирале су базе података са показатељима о раду библиотека у својој надлежности. Специфична програмска верзија инсталирана у Народној библиотеци Србије омогућила је обједињавање података из свих матичних библиотека. Подаци се Народној библиотеци Србије упућују на дискетама или e-mail-ом, а од 1997. године континуирано се прикупљају сваке године.

5. Типови библиотека за које се прикупљају подаци

Подаци се прикупљају путем анкетних упитника који се попуњавају у библиотеци на коју се подаци односе, дакле на лицу места, а упитници су креирани за следеће типове библиотека: народне библиотеке, огранке народних библиотека и месне или друге јавне библиотеке које нису у саставу општинске народне библиотеке, школске библиотеке (у основним и средњим школама), библиотеке општег типа у предузећима или установама чији

су фондови општег карактера, високошколске и универзитетске библиотеке, специјалне библиотеке или ИНДОК центре.

Скуп података који се уноси у базу МБС одабран је у Народној библиотеци Србије на основу вишегодишње праксе, као и међународних препорука за библиотечку статистику.

Подаци су таквог карактера да омогућавају да се изразе специфичности сваког типа библиотеке, а са друге стране структурна уједначеност података омогућава њихово поређење у оквиру различитих типова библиотека.

6. МБС извештаји

У оквиру програмског пакета посебан сегмент су МБС извештаји, реализовани у Microsoft Excel-у и дати у виду пивот табела које је могуће даље обрађивати, формирати графичке приказе на основу њих и сл. Табеле које су програмски дате статистички обрађују унете податке према тематским целинама на које се односе: фондови, инвентарисање, библиотечки кадар, каталози, коришћење, корисници, библиотечка мрежа, набавка, обрт фонда, обухваћеност, библиотечка опрема, програмски пакет за аутоматизацију пословања, рачунарска опрема, службе у библиотеци, смештај библиотечке грађе, стандард (садржај фонда према стандардима), врсте рачунарске мреже, завичајни фондови. Табеле су креиране тако да омогућавају избор података који ће бити приказан, а приликом посебне анализе библиотекари могу самостално креирати статистичке ушите и презентирати податке.

На основу једне одабране табеле која се односи на посебну тематску целину може се обавити анализа према различитим параметрима. Омогућен је избор једног одређеног типа библиотеке или свих типова, избор године за коју су подаци прикупљени, као и избор територије (једног округа или свих), уз могућност одабира сваке појединачне библиотеке.

На основу извештаја добијених у оквиру овог програмског пакета могу да се израђују различите анализе и студије. Тако прикупљени и обрађени подаци могу послужити за перманентно праћење стања библиотечко-информационе делатности у целој мрежи библиотека.

Ранијих година извештаје је могла да користи само Народна библиотека Србије, а одскора ту могућност има и неколико великих матичних библиотека. С обзиром да за овај сегмент програмског пакета није потребна никаква додатна рачунарска опрема (осим извесних захтева у погледу оперативног система - мора бити Windows NT), у плану је да се свим матичним библиотекама омогући коришћење МБС извештаја за библиотеке у својој надлежности.

7. Библиотечка статистика

База података МБС намењена је прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији, а матичним библиотекама омогућава ефикасније обављање њихових законом утврђених функција. Први услов целисходнијег планирања делатности за одређени период је да библиотеке, пре свега, воде библиотечку статистику према прописима. Вођење библиотечке статистике је обавеза сваке библиотеке. Евиденција података мора бити правилна, редовна и тачна, јер импровизација може донети само штетне ефекте. Само правилном и јединственом применом прописаних образаца и норматива могуће је уједначити вођење евиденције и практичне библиотечке статистике у свим библиотекама и у складу са законом. Све библиотеке, без обзира на тип, евидентирају бројчане показатеље о свом пословању на исти начин. Разлике се могу јавити само у оквиру појава везаних за специфичне функције и задатке одређеног типа библиотеке.

Поред образаца за евидентирање библиотечке грађе који су законом прописани Правилником о евиденцији библиотечке грађе (воде се посебне књиге инвентара за сваку врсту библиотечке грађе), за све библиотеке установљени су и други јединствени обрасци за евидентирање и контролу коришћења библиотечких фондова и услуга: обрасци за групни инвентар приновљених и расходованих књига и периодике према групама УДК (драгоцени за народне библиотеке); обрасци за евиденцију текућег прилива серијских публикација; обрасци за упис корисника; листе за дневно и месечно праћење коришћења библиотечких услуга; карте

књиге (омогућавају евиденцију читаности одређене књиге) и сл. Без обзира да ли је библиотечко пословање аутоматизовано или није, библиотечка статистика мора да се води на јединствен начин у свим библиотекама.

Вођење библиотечке статистике омогућава да се на основу прикупљених података прати, проучава и оцењује сопствени рад и планира развој библиотеке за одређени период. Подаци који се добијају као резултат аналитичке обраде могу да се користе за перманентно праћење библиотечке делатности у целој мрежи библиотека. То подразумева упоређивање резултата једне библиотеке са резултатима других, сличних библиотека.

База података МБС омогућава праћење и проучавање стања у библиотечкој делатности поређењем резултата 1) у оквиру истих типова библиотека, на одређеној територији или у целој мрежи библиотека у Србији, као и 2) на територијалном принципу - упоређивањем података о различитим типовима библиотека на одабраној територији.

Наравно, подаци могу бити упоредиви само ако полазе од јединствене методологије и ако је вођење библиотечке статистике уједначено у свим библиотекама.

8. Проблеми у прикупљању података

Програмски пакет МБС рађен је за потребе истраживачког пројекта „Обим и структура библиотечке делатности у Србији“, чији је циљ континуирано праћење и проучавање библиотечке делатности. Основни задатак овог истраживања је да се дође до релевантних показатеља о свим типовима библиотека прикупљањем података о њиховом раду.

У периоду 1997-2001 овај процес није увек текао према плану и поред ангажовања матичних библиотека и добре сарадње са Народном библиотеком Србије. То је уско повезано и са проблемом регистрације одређеног броја библиотека, са којим се матичне библиотеке суочавају у остваривању својих законом утврђених функција. Библиотеке које су пружиле отпор упису у Централни регистар, пружају отпор и при покушајима матичних служби да о њиховом раду прикупе податке. Овде је, пре свега, реч о одређеном броју библиотека у оквиру основних и средњих школа, о извесном броју специјалних библиотека и мањем броју библиотека које раде у саставу културних центара и домова културе. Када је о овим последњима реч, још увек у 20-так општина у Србији (без Косова) не постоје самосталне општинске народне библиотеке, како то налаже *Закон о библиотечкој делатности*, већ оне делују у саставу поменутих центара за културу. Међутим, и поред проблема осамостаљивања ових библиотека, већина њих за Мрежу библиотека Србије редовно доставља анкете са подацима о свом раду. Када је реч о школским и специјалним, извесан број ових библиотека још увек није уписан у Централни регистар, а има и случајева да је библиотека регистрована, али за Мрежу библиотека Србије никада није доставила анкету са подацима о свом пословању. Основни узрок овоме је, од раније изражен, проблем организационе и стручне запуштености, пре свега школских библиотека. Са друге стране присутни су позитивни импулси, где одређени број библиотека различитих типова које нису уписане у Централни регистар, уредно, сваке године, за Мрежу библиотека Србије доставља податке о свом раду.

У односу на регистрацију библиотека овде се, дакле, могу запазити четири основне појаве:

- библиотека није уписана у Централни регистар и не доставља податке о свом раду за МБС,
- библиотека није уписана у Централни регистар, али сарађује са својом матичном библиотеком и доставља податке за МБС,
- библиотека је уписана у Централни регистар, али не доставља (или не доставља сваке године) податке о свом раду,
- библиотека је уписана у Централни регистар и сваке године доставља податке о свом пословању.

Поред већ изнетог проблема да је извесан број библиотека пружао отпор регистрацији, а с тим у вези и достављању података о свом раду, било је и случајева да поједине библиотечке јединице својим матичним библиотекама доставе делимично попуњене анкете у којима недостају подаци које је обавезно попунити. Решење је да такве анкете библиотекари у матичним службама попуне на лицу места, приликом одласка у надзор над стручним радом.

До сада изражени проблеми у прикупљању података за базу *Мрежа библиотека Србије* односили су се и на проблеме неуједначености вођења библиотечке статистике у појединим библиотекама, а самим тим и на немогућност попуњавања неког дела анкетног упитника релевантним подацима. Било је и случајева да анкета остане непопуњена уз образложење да за годину дана није било битнијих промена у њиховом раду, баш као ни у проблемима са којима се суочавају. Ово се, пре свега, односи на школске библиотеке.

У свим овим случајевима неопходно је надвладати песимизам поводом стања и степена развоја у највећем броју школских библиотека, а податак да се у некој библиотеци за пет година није ништа битније изменило, значајан је показатељ правца деловања да би се дато стање побољшало.

Дугорочно гледано, одређене проблеме могуће је превазићи тако што ће се инсистирати на обавези полагања стручног испита из библиотечке делатности, као основног вида оспособљавања кадра у библиотеци за рад на стручним пословима. У међувремену матичне библиотеке, у склопу своје законске обавезе пружања стручне помоћи библиотекама у својој надлежности, треба да интензивирају инструктивни рад, организују различите семинаре и друге едукативне активности у циљу побољшања стручног рада у свим библиотекама на својој територији.

Потребно је обезбедити континуирано стручно усавршавање и омогућити да библиотекарски прате развој нових информативних и комуникационих технологија, са циљем да се библиотечко пословање учини квалитетнијим и савременијим, уз обезбеђење брзе и ефикасне услуге корисницима са све израженијим потребама за актуелним информацијама из свих области.

За трансформисање традиционалних позајмних библиотека у библиотечко-информационе центре неопходна је савремена рачунарска и комуникациона опрема. Коришћење савремене техничке опреме и компјутерске технологије основна је претпоставка за обављање библиотечко-информационих послова на квалитетан начин.

За изградњу библиотечко-информационог система и његово ефикасно функционисање неопходно је да се матичне библиотеке, као носиоци система у свом региону, опреме тако да поред библиотечких обављају информационе и рефералне функције, користећи савремена информатичка средства и ресурсе. Уз иновирање одређених елемената стручне организованости, моћи ће, у сарадњи са Народном библиотеком Србије као носиоцем изградње и центром библиотечко-информационог система у Србији, да одговоре задацима који се пред њих постављају.

Литература

1. Мрежа библиотека Србије : приручник за кориснике програма / мр Гордана Поповић-Бошковић. - Београд, 1998.
2. Коментар Закона о библиотечкој делатности са пратећим прописима / Драган Бараћ. - Београд, 1995.
3. Правилник о садржини и начину вођења регистра библиотека, Службени гласник РС, бр. 63/94
4. Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечкој делатности, Службени гласник РС, бр. 46/94
5. Правилник о евиденцији библиотечке грађе, Службени гласник РС, бр. 7/95.

Резиме

База података МБС (Мрежа библиотека Србије) намењена је прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији, а матичним библиотекама омогућава ефикасније обављање њихових законом утврђених функција - праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности, као и предлагање мера за унапређење и њихово спровођење. Праћење и проучавање стања и пројектовање развоја библиотечке мреже није само законска обавеза, већ и неопходан предуслов за изградњу јединственог и кооперативног библиотечко-информационог система у Србији.

База података је детаљно представљена, наведени су типови библиотека за које се подаци прикупљају и структура података. Дата је табела са подацима о броју библиотека које су обухваћене. Подаци су дати према типовима библиотека, појединачно за сваки округ и укупно за Србију

Марина Митрич
База данных *Сеть библиотек Сербии*

Резюме

База данных СБС (Сеть библиотек Сербии) предназначена для соби́рания, обрабо́тки и ста́тистического предста́вления да́нных о библиоте́ках в Сербии, а центральным библиоте́кам дае́т возмо́жность бо́лее эффе́ктивно выпол́нять их зако́ном предна́значенные фу́нкции – на́блюдение и изу́чение со́стояния, потре́бностей и усло́вий рабо́ты в библиоте́чном де́ле, как и предло́жение меро́приятий для улу́чшения и их реализа́цию. На́блюдение и изу́чение со́стояния и прое́ктирование разви́тия библиоте́чной се́ти не то́лько обяза́нность преду́смотрена зако́ном, но и необходи́мая предпосы́лка для выра́ботки объе́диненной и коопе́ративной библиоте́чно-инфо́рмационной се́тмы Сербии.

База да́нных подро́бно предста́влена, приве́дены ти́пы библиоте́к для кото́рых собира́ются да́нные, как и структу́ра да́нных. Суще́ствует и табли́ца с да́нными о числе охва́ченных библиоте́к. Да́нные органи́зованы со́гласно ти́пу библиоте́к, отде́льно для ка́ждой обла́сти и воо́бще для Сербии.

Marina Mitrić
The Database *Network of Libraries of Serbia*

Summary

The Database - Network of Libraries of Serbia, is designated to gather, process and to make the statistical presentation of Data regarding the Libraries in Serbia. The Database enables the Libraries to become more efficient in performing their functions, defined by the Law – such as monitoring/survey and analyze of the situation, needs and conditions of work, within Library activities and services, as well as recommendations of measurements for amelioration and their implementation. The survey and examination of the situation and the Planning of the Development of the Library Network is not only a legal obligation, but also an indispensable precondition for setting up One unique and cooperative Library Information System in Serbia.

The Database has been described in details. Library types, for which the data have been collected, are mentioned with the structure of Data. The Table, with the number of Libraries, included in the Network, is given. Data are given according to Library types, individually for each County and in total for Serbia.